

Мала Т.В.

кандидат педагогічних наук,

старший викладач,

Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КОМПЕТЕНТНИХ ФАХІВЦІВ З КНИЖКОВОГО ДИЗАЙНУ У ВНЗ

Стаття присвячена проблемі діяльнісного підходу у процесі професійної підготовки компетентних фахівців з книжкового дизайну у ВНЗ.

The article is devoted the problem of activity approach in the process of professional preparation of competent specialists on a book design in higher educational establishments.

Постановка проблеми. Уміння студента-дизайнера творчо створювати цілісний художній образ книги за допомогою художнього проектування (передпроектне дослідження, розробка проектного завдання; оформлення й конструювання макета і поліграфічне відтворення проекту), як на індивідуальному рівні, так і в процесі колективної міждисциплінарної діяльності, є вмінням системного плану, тобто базовими й родовими в професійній діяльності. Тому ефективність навчання можлива тільки в процесі активного включення в професійну підготовку компетентних фахівців з дизайну книги вирішення завдань системної взаємодії різних видів творчої діяльності, різних типів художньо-проектного мислення, властивих дизайн-діяльності. До того ж, слід зазначити, що оскільки професійна компетентність фахівця виявляється, розвивається в його діяльності, то її формування повинно вестися саме в контексті майбутньої професійної діяльності.

Однією з найбільш гострих проблем, пов'язаних з реалізацією цієї функції навчання, є відрив академічного, традиційного навчання від суті соціальної практики суспільства й тієї професійної діяльності, заради якої це навчання й здійснюється, що найчастіше призводить до відчуження студента-

дизайнера від світу праці й обраної ним професії.

Звідси випливає, що вирішення зазначеної проблеми можливе через включення в навчальний процес діяльнісного підходу, що розглядає особистість через категорії суб'єкта, волі, саморозвитку, цілісності, самоосвіти, самореалізації й самоактуалізації, а сам навчальний процес, його категорії – цілі, зміст, методи, форми, засоби – як особистісно значимі для студентів, що є продуктом їхнього особистісного досвіду. Ми поділяємо позицію контекстного навчання А. Вербицького, відповідно до якої студент стане професіоналом у тій мірі, у якій він буде володіти своєю професійною діяльністю, і буде здатний її здійснювати вже в процесі навчання. Отже, пізнавальна діяльність студентів повинна бути адекватною професійній, тобто повинна відтворювати в собі риси тієї професійної діяльності, до якої готується фахівець [1, 8].

Тут доречно навести слова Б. Ельконіна, який відзначає, що в діяльнісному підході відбитий такий вид змісту освіти, що не зводиться до знанієво-орієнтовного компонента, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових професійних функцій, соціальних ролей, компетенцій. Зрозуміло, предметне знання при цьому не зникає зі структури освіченості, а виконує в ній підлеглу роль. Тут іде відмова не від знань, як від культурного предмета, а від знань «про всякий випадок», тобто відомостей [2, 27]. Так, специфіка компетентнісного навчання полягає в тому, що засвоюється не «готове знання», кимось запропоноване до засвоєння, а «простежуються умови проходження цього знання» [3, 8–14]. За такого підходу, навчальна діяльність набуває дослідницького, практико-перетворювального характеру, сама стає предметом засвоєння, де студенти-дизайнери книги знаходять здібність систематично поновлювати оперативну частину свого досвіду.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Підготовка компетентних фахівців різних спеціальностей на основі діяльнісного підходу у ВНЗ є предметом пильної уваги педагогічної науки останніх десятиліть. Зокрема, досить глибоко досліджена зазначена проблема в працях таких сучасних науковців, як: А.В. Арнаутов (підготовка соціального педагога), В.В. Баркасі (Підготовка викладача іноземних мов), А.А. Вербицький (підготовка майбутніх фахівців у вищій школі), Л.Г. Карпова (підготовка вчителя загальноосвітньої школи), Г.М. Марченко (підготовка майбутніх офіцерів тилу), Л.В. Суботіна (підготовка випускників профосвіти) та ін. Проте, в наукових дослідженнях не приділяється увага проблемі професійної підготовки компетентних фахівців з книжкового дизайну у ВНЗ за допомогою

діяльнісного підходу.

Отже, **мета** статті – виявити можливості діяльнісного підходу в процесі підготовки компетентних фахівців з книжкового дизайну у вищих навчальних закладах.

Результати дослідження. Формування професійної компетентності в майбутніх дизайнерів книги у ВНЗ передбачає ускладнення діяльності студентів від курсу до курсу, виходячи із цілей і завдань навчання на кожному етапі підготовки, ступеня теоретичної забезпеченості, самостійності студентів у процесі діяльності, рівня підготовленості й індивідуальних особливостей. Так здійснюється перехід від абстрактної моделі професійної діяльності фахівця до реальної, конкретної. Згідно знаково-контекстного навчання А.А. Вербицького, у процесі підготовки зазначаються три базові форми діяльності тих, кого навчають: навчальна діяльність академічного типу (лекції, семінарські заняття, самостійна робота); квазіпрофесійна діяльність (ділові ігри, ігрові форми занять); навчально-професійна діяльність (науково-дослідна робота, виробнича практика, дипломне проектування) [1, 76–77]. У якості перехідних від однієї базової форми до іншої виступають різні форми навчання: проблемні лекції, лабораторно-практичні заняття, імітаційне моделювання, аналіз конкретних виробничих ситуацій, розігрування ролей, захист курсових проектів, спецсемінари [1, 76–77].

Знання, які здобуваються під час навчальних занять, уміння й професійні якості реалізуються в ході виробничої практики, у процесі створення курсових проектів, максимально наближених до виробничих завдань, а також дипломних проектів, коли предметом дослідження й пізнання стають різні аспекти й зміст майбутньої професійної діяльності. У процесі виробничої практики студенти виконують реальні комплексні професійні завдання. По закінченні навчання у ВНЗ, працюючи самостійно над дипломами, майбутні фахівці-дизайнери виконують проекти-замовлення від поліграфічних підприємств, або приватних осіб, попередньо зарекомендувавши себе в процесі проходження виробничої практики. Кращі дипломи, затверджені замовником, упроваджуються у виробництво й студентів приймають на роботу. Таке навчання надає цілісність, системну організованість і особистісний зміст засвоєним знанням, умінням і професійним якостям, а також ґрунтується на принципі поєднання навчання з виробництвом.

З огляду на дослідницьку позицію дизайнера книги, як суб'єкта творчої діяльності, діяльнісний підхід виступає на перше місце серед умінь майбутнім фахівцем вирішувати проблеми, які виникають у життєвих ситуаціях, що

обумовлює необхідність включення в навчальний процес проблемного навчання. Проблемне навчання стимулює розвиток творчого мислення, творчого підходу до діяльності. Перебуваючи в позиції творця, майбутній дизайнер самостійно досліджує проблему, шукає нові знання, яких йому не вистачає, конструює й формулює проблему, бере участь у процесі її вирішення й всебічної оцінки, при цьому задовольняючи й розвиваючи свій інтерес до пошуку нового в професії. У навчанні, що структуроване переважно у вигляді завдань і проблемних ситуацій, поступово проглядаються реальні контури майбутньої професії.

Оскільки проблемна ситуація відносна: в одних студентів вона викликає проблемність, в інших – ні, навчальна діяльність повинна базуватися на принципі індивідуалізації навчання, тобто викладач повинен ураховувати мотиви, мету, індивідуальні психічні можливості студентів, рівень їхньої підготовки й схильності до роботи зі спеціальності, тобто здібності до самоорганізації, саморозвитку й успішності навчання. Успішність будь-якої діяльності, як відомо, визначається активністю особистості і її оптимальним психічним станом. Тому варто активізувати пізнавальну діяльність студентів, забезпечити її ефективність і такі умови навчання, згідно яких різні психічні функції були б оптимально близькі до цього стану. З огляду на індивідуальні особливості кожного студента, викладач повинен створювати емоційно збагачені ситуації, використовувати співпереживання як психологічний механізм у вихованні особистості. Створювати ситуації успіху, перетворюючи студента в справжнього суб'єкта навчального процесу, вступаючи в рівні з ним партнерські відносини. Він також повинен поступово розширювати сфери самостійності студентів, послідовно ускладнюючи завдання й зменшувати частку педагогічного керівництва ними; опиратися на навчання раціональними способами навчальної діяльності й самостійного набуття знань; орієнтуватися на творчість у навчанні й пізнанні, активізувати спільну діяльність.

Виходячи з того, що дизайн книги – це колективна форма творчості, підготовка майбутніх фахівців не повинна обмежуватися тільки предметним змістом. Необхідно проектувати соціальний зміст, що припускає наявність умінь соціальної взаємодії й спілкування, спільного прийняття рішень, колективної думкодіяльності, а також здібностей майбутнім дизайнером бути організатором, координатором і інтегратором діяльності колективу, розвивати вміння обґрунтовувати, відстоювати й захищати ідейний задум свого проекту.

Особливо значимим у колективній, груповій діяльності має змагання, що полягає в порівнянні людини або групи осіб з іншими людьми. Воно

виявляється в прагненні мати якусь перевагу перед іншими в тій або іншій діяльності [4, 22]. Тому упродовж процесу навчання необхідно регулярно проводити огляди, конкурси курсових робіт, поточних і підсумкових завдань з провідних професійних дисциплін: малюнку, живопису, композиції, комп'ютерного моделювання, дизайну книги, шрифтів і типографіки. Студентські виставки творчих конкурсних робіт, курсових проектів допоможуть студентам побачити один одного й себе з боку, зрозуміти, до якого рівня потрібно прагнути, викличуть творчий азарт, як результат порівняння досягнень, дадуть можливість оцінити нові творчі відкриття, активізують уяву й творчу атмосферу. При методичному кабінеті сформується цікава галерея, що поєднає кращі роботи студентів різних курсів. Так, через індивідуальне ставлення до мистецтва, змагання, виробляються творчі здібності, самостійність, активність, прагнення бути краще, розвивається почуття честі й власної гідності, що сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх дизайнерів книги. Тут варто враховувати, що соціальний контекст майбутньої професійної діяльності задають гуманістичні умови навчання, демократичні відносини між викладачами й студентами, творча атмосфера міжособистісної взаємодії, де навчальні заняття супроводжуються, направляються, підтримуються способами, що активізують самостійну пізнавальну діяльність учнів.

Із усього вищесказаного випливає, що провідними формами й методами підготовки компетентних фахівців книжкового дизайну в контексті їхньої професійної діяльності, виступають активні форми й методи, які дозволяють студенту-дизайнеру виконувати квазіпрофесійну діяльність, що несе риси як навчальної, так і професійної діяльності, спрямованої на відтворення й засвоєння соціального й професійного досвіду, у результаті чого відбуваються нагромадження, актуалізація й трансформація знань в уміння й навички, досвіду особистості і її розвиток. Провідною формою квазіпрофесійної діяльності за А. Вербицьким є ділова гра, що дозволяє задати в навчанні предметний і соціальний контексти майбутньої професійної діяльності й, тим самим, змоделювати більш адекватні в порівнянні із традиційним навчанням умови формування особистості фахівця [1, 37].

Уявлення про сутність і специфіку ділової гри багатогранні. З одного боку, у діловій грі вбачають різновид імітаційного моделювання – ігрової побудови, що представляє собою «заступника» реальних життєвих або професійних ситуацій з використанням відповідних даним ситуаціям ролей (рольові ділові ігри). З іншого боку, ділову гру розглядають як спосіб інтенсифікації творчої розумової діяльності в умовах організації групової й колективної взаємодії з вироблення послідовності рішень у штучно створеній

ситуації, що не завжди потребує рольової поведінки (організаційно-діяльнісні ігри й проблемно-ділові ігри). У найбільш загальному вигляді ділову гру визначають як системний спосіб моделювання різних управлінських і виробничих ситуацій, що мають на меті навчання прийняттю рішень різних осіб і груп.

З огляду на все вищесказане можна зробити **висновок**. Побудова процесу професійної підготовки компетентних фахівців з книжкового дизайну на основі діяльнісного підходу зумовлює поступовий перехід від навчання до роботи дизайнера книги, тобто відбувається складний процес трансформації навчальної діяльності студента в професійну діяльність фахівця. Для випускника ВНЗ це немов перехід в інший вимір, на якісно новий рівень – рівень соціальної й функціональної активності компетентного фахівця – суб'єкта проектної культури. Тут теоретичні знання стають для студента осмисленими: зі знань, умінь і навичок, придатних тільки для складання іспитів, вони перевтілюються в засоби реалізації діяльності. Студент за таких умов «розвертається» з минулого через сьогодення в майбутнє, діє в цілісному тимчасовому просторі «вчора-сьогодні-завтра». Для нього стає зрозумілим, що було (зразки теорії та практики) і що буде (модельовані ситуації професійної діяльності). Усе це моделює його навчальну діяльність, робить її осмисленою й продуктивною.

До перспективних напрямків дослідження визначеної проблеми слід віднести розробку та реалізацію динамічної моделі трансформації навчальної діяльності студента в професійну діяльність фахівця в процесі підготовки майбутніх дизайнерів книги у ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: компетентный подход / А.А. Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991 – 204 с.
2. Эльконин Б.Д. Понятие компетентности с позиций развивающего обучения / Б.Д. Эльконин // Современные подходы к компетентно-ориентированному образованию. – Красноярск, 2001. – С. 27–28.
3. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8–14.
4. Портных В.Я. Система воспитания студентов / В.Я. Портных // Специалист. – 2001. – № 1. – С. 21–23.